

De omissie die hier wordt aangestipt, is geen product van toeval of slordigheid. Helaas is het in de bestudering van het leven in Nederlands-Indië niet ongebruikelijk de inheemse component terzijde te laten. Het boek *Tropenecht* voegt zich dus naar een traditie, een typisch koloniale traditie waarin het onderscheid tussen 'wij' en 'zij' het basisgegeven is.

Daarmee is niet gezegd dat *Tropenecht* geen waarde heeft. De auteurs, samenstelster Dorine Bronkhorst voorop en eindredacteur Wils samen met haar, hebben wat zij deden goed gedaan. Onder andere hebben ze goed gekeken naar de invloed die de inheemse dracht als sarong en kebaja had op de kleding van de (Indo-)Europeanen; vanuit die optiek wordt het inheemse leven wel betrokken bij hun beschrijvingen. Maar dat is iets anders dan aandacht voor het gedrag van de inheemse bevolking die vooral in een aantal steden een aantal Europese gewoonten overnam.

De bovenstaande kritiek weerspreekt niet dat *Tropenecht* een aardig en goedgeemaakt boek is. Het opent met een verslag van de aanschaf van de tropenuitrusting die men in Nederland kocht: Savelkoul was een begrip dat tot ver na de oorlog het beeld bepaalde van wat een heer diende aan te schaffen. Eenmaal in de Oost was er tot veler verrassing de sarong kebaja (sarong met lange blouse) die lang de huisdracht was. Heren konden thuis de slaapbroek dragen en later dus de pyama. Voor buitenshuis waren er de katoenen pakken met het hooggesloten boordje dat zo warm was en langzamerhand plaatsmaakte voor de Schillerkraag. Naar de afgebeelde ambtskostuums en gelegenhedskledij kan men slechts zwetend kijken: wie naar de gouverneur-generaal ging, moest de zwarte lakense rok aan.

Daarnaast was er, vooral na de Eerste Wereldoorlog, de modieuze kleding. De dames konden zich uitleven: in de kolonie mocht en kon meer dan in een gereformeerd dorp in Zuid-Holland. Mode mocht, en ook op wuftheid rustte geen taboe. Financieel was er veel mogelijk, meer dan in Nederland. Talloze inheemse en ook Indische vrouwen verdienden de kost met het namaken van moderne japonnen uit de Europese modebladen. Het arbeidsloon was laag; de vakkennis groot. Voor de werkelijk welgestelden waren er fraaie winkels zoals Gerzon, die confectie verkochten. De elegante advertenties van zulke zaken benadrukken weer eens hoe werelds de koloniale samenleving kon zijn: het beeld van een versufte, ingeslapen samenleving kan men beter vervangen door dat van een welgestelde, dynamische en nogal hedonistisch levende groepering. Wat men natuurlijk graag zou willen weten is wat de inheemse bevolking eigenlijk dacht van die jonge, blanke vrouwen in korte rokken, en van de heren in korte broek op de vrije dagen. Maar die vraag hoort niet thuis in het boek van Bronkhorst en Wils dat geen historisch-sociologisch werk is, maar een stukje modegeschiedenis beschrijft, en in de vele goedgekozen afbeeldingen ook laat zien. Wie nu Daum leest, of Couperus, Friedericy of Marie van Zeggelen en zich afvraagt hoe de hoofdpersonen uit deze boeken zich kleedden, haaste zich naar het boek *Tropenecht*. Veel foto's en beschrijvingen uit fictie, memoires, hoe-hoort-het-boeken, veel advertenties en veel aardige anekdotes en interviewteksten uit later tijd maken dit boek tot een document dat onmisbaar zal worden bij beschrijvingen van de levensstijl van toen.

Tessel Pollmann

MIDDELEEUWEN

R. M. van Heeringen, P. A. Henderikx, A. Mars, ed., *Vroeg-middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland* (Goes: De Koperen Tuin, Amersfoort: Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek, 1995, 260 blz., f59,90, ISBN 90 72138 41 4).

In 1935 vroeg de historicus Huizinga al aandacht voor de Zeeuwse burgen in zijn artikel 'Burg en Kerspel in Walcheren'. Daarin plaatste hij de vermoede burgwallen van Oost-Souburg en Middelburg in samenhang met de burgaanleg in de tiende eeuw in een grote regio: Nederland, Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Hij deed een oproep aan archeologen om verder onderzoek te doen naar zijn thesis.

In het hier besproken boek hebben tien auteurs geprobeerd voort te bouwen op deze eerste aanzetten. De publicatie is geschreven ter afsluiting van een in 1990 gestart onderzoeksproject van de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek naar de bewoningsgeschiedenis van Zeeland in de vroege Middeleeuwen. Dit vormt het eerste deel van het boek.

Het eerste hoofdstuk van dit deel gaat over de resultaten van het archeologische onderzoek in Oostburg, Oost-Souburg, Middelburg, Domburg en Burgh. Daarbij wordt getracht de plaats van de vroegere ringwal en gracht te bepalen. Daarnaast wordt speciale aandacht gegeven aan de bestanddelen van de wal en de bewoning binnen de ringwal. Dit alles wordt schitterend geïllustreerd aan de hand van kaartjes en foto's van de opgravingen.

Het tweede hoofdstuk van het eerste deel behandelt de kolonisatie en bewoning in het mondingsgebied van de Schelde in de vroege Middeleeuwen vanuit archeologisch perspectief. Eerst wordt aandacht gegeven aan de dynamische ontwikkeling van het Zeeuwse landschap met zijn verschillende riviermondingen. Daarna worden er vier fasen van kolonisatie en bewoning onderscheiden. Fase 1: de bewoning in de duinen van Walcheren van de vijfde tot het midden van de negende eeuw. Fase 2: de betreding van het zeekeleigebied en de bouw van burgen, van de tweede helft van de negende tot het begin van de tiende eeuw. Fase 3: de bewoning binnen de burgen en daarbuiten in de tiende eeuw. En fase 4: het einde van de burgen en de vorming van mottekasteien en dorpen vanaf de elfde eeuw. Vooral de twee materiaalstudies in dit hoofdstuk zijn zeer verduidelijkend: middeleeuwse munten, gevonden op het Domburgse strand, en geanalyseerde plantenresten uit een riool van de burg te Middelburg.

Voor historici is vooral het derde hoofdstuk van het eerste deel zeer interessant. Hier worden de ringwalburgen in het mondingsgebied van de Schelde in historisch perspectief besproken. Zo vallen de archeologische en historische data door deze laatste twee hoofdstukken goed op hun plaats in een groter eenduidig geheel.

Als tweede deel van het boek is de definitieve uitwerking van de resultaten van de opgraving in de westelijke helft van de ringwalburg te Oost-Souburg gepresenteerd. De basis hiervoor wordt vooral gevormd door de noodopgravingen tussen 1969 en 1971. Deze moesten plaatsvinden toen een supermarkt dreigde te worden gebouwd op de plaats van de oude burg. Ook uit dit deel van het boek zijn de materiaalstudies zeer het vermelden waard. Zo wordt verslag gedaan van het onderzoek naar de grondsporen, het aardewerk, voorwerpen van glas en metaal, van natuursteen, van bewerkt bot (been, gewei en hoorn), met een speciale aandacht voor benen drietanden, en de veeteelt.

Tenslotte heeft het boek nog een goed leesbare samenvatting van de inhoud in het Nederlands en het Engels. In deze laatste taal zijn ook de verschillende materiaalstudies kort besproken. Bewonderenswaardig is voorts de uitgebreide literatuurlijst die hier bijeen is gebracht. Verder is er een overzichtsplattegrond van de opgravingsputten te Oost-Souburg los toegevoegd met alle daarin aangetroffen sporen.

Het hele boek is zeer overzichtelijk geschreven. De verschillende opgravingen zijn ook op een overtuigende manier ingepast in ontwikkelingen in de grotere regio die Huizinga al aangaf. Het geeft met zijn uiteenlopende materiaalstudies een goede kijk in de archeologische keuken. Zo komt een uithoek van het Karolingische rijk in de tiende eeuw tot leven. Het is vooral een beeld van schapenhouders die in aarden burgen veiligheid zoeken voor plunderende Vikingen.

Het belang van dit boek ligt mede in het feit dat hier gegevens van eerdere opgravingen samen met nieuwere vondsten op papier bij elkaar zijn gebracht voor publicatie. Teveel materiaal blijft in de depots liggen. Ook kan nieuw onderzoek dienen om de oudere gegevens opnieuw te interpreteren, hetgeen in dit boek op overtuigende wijze is gedaan.

Marc van Kuik

P. Bange, ed., *Geloof, moraal en intellect in de middeleeuwen. Voordrachten gehouden tijdens het symposium t. g. v. het tienjarig bestaan van het Nijmeegs centrum voor middeleeuwse studies, 10 en 11 december 1993* (Middeleeuwse studies X; Nijmegen: Centrum voor middeleeuwse studies, Katholieke Universiteit Nijmegen. Nijmegen, 1995, x + 205 blz., ISBN 90 73419 06 9).

Het te bespreken boek is een bundeling van vrijwel alle voordrachten die werden gehouden tijdens het symposium dat op 10 en 11 december 1993 plaatsvond ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Centrum voor middeleeuwse studies van de Katholieke Universiteit Nijmegen. Dit symposium en dus ook de bundel beogen een beeld te geven van het onderzoek dat op het gebied van de mediëvistiek wordt uitgevoerd aan de faculteiten van letteren, theologie, rechtsgeleerdheid en wijsbegeerte aldaar en behandelen derhalve een groot aantal onderwerpen.

De lezingen werden op het symposium in drie thema's onderverdeeld, te weten 'Geloofs-overdracht en gedragsbeïnvloeding', 'Morele waarden in literaire en theologische teksten' en 'Intellectuelen over kerk en samenleving'. Deze indeling in drie thema's vindt men ook in de bundel terug. In het afsluitende artikel, 'Christelijke identiteit, morele vorming en laat-middeleeuws onderwijs' van A. G. Weier (177-198), komen elementen uit de drie genoemde thema's weer terug.

Opvallend is dat de onderzoeken vooral gericht zijn op het religieuze en intellectuele leven in de Middeleeuwen, en wel binnen het tijdvak 1000-1400. De bronnen die worden gebruikt, zijn met name van literaire en theologische aard.

Aangezien het onmogelijk is om alle veertien bijdragen, die overigens alle een bespreking waard zijn, te behandelen, zal uit elk thema één, willekeurig gekozen, artikel in het kort aan de orde komen.

Het eerste thema, 'Geloofs-overdracht en gedragsbeïnvloeding', bevat onder andere de voordracht van J. M. M. H. Thijssen, 'Academische censuur en leergezag in de veertiende eeuw: Parijs of Avignon?' (3-14). In dit artikel behandelt de filosoof Thijssen de uitoefening van censuur over universitair geschoolde intellectuelen: het fenomeen van academische veroordelingen. Als uitgangspunt nam Thijssen een essay van Southern; hij bestrijdt de these dat pauselijke initiatieven een doorslaggevende rol hebben gespeeld bij academische veroordelingen in de veertiende eeuw en meent vervolgens dat Southern ten onrechte concludeerde dat er 'een verschuiving had plaatsgevonden in de machtsbalans van universiteit naar curie', van Parijs naar Avignon.

Eén van de artikelen uit het tweede thema, 'morele waarden in literaire en theologische teksten', is 'Sensus moralis - goed of kwaad?' over moralisme en functionalisme in de studie van de middeleeuwse literatuur' van de historicus I. P. Bejczy (59-66). In deze kritische bijdrage staat de moralistische duiding van middeleeuwse literaire teksten centraal; de strijd wordt aangeboden met de neiging van vooral literatuurhistorici om aan de hand van een tekst op zoek te gaan naar een concrete, alledaagse moraal en vervolgens de tekst te verstaan